

طراحی سازمان کشاورزان براساس توافق سنجی نظرات صاحب نظران ترویج کشاورزی کشور

شاپور ظریفیان^۱ و ایرج ملک محمدی^۲
۱، ۲، مربی و استاد دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران
تاریخ پذیرش مقاله ۸۲/۱۰/۱۷

خلاصه

امروزه با توجه به افزایش جمعیت جهان، رشد بیکاری و گرسنگی در سطح کشورهای مختلف، برنامه‌های توسعه کشاورزی از اهمیت بالایی برخوردار شده است. مطالعات سازمان خواروبار و کشاورزی سازمان ملل متحد نشان داده که نظامهای ترویج و تحقیقات کشاورزی با توجه به کمبودها و محدودیتهای بدون مشارکت واقعی کشاورزان، در رسیدن به اهداف توسعه کشاورزی پایدار موفق نخواهند شد. فائو در دو دهه اخیر با توجه به تجربیات موفق سازمانهای کشاورزان بعنوان یک تشکل غیردولتی در کشورهای مختلف، جلب مشارکت کشاورزان را در رهیافتهای مشارکتی از طریق این سازمانها بعنوان یک راه حل مورد حمایت قرار داده است. در این تحقیق علی ارتباطی - پیمایشی ابتدا به شناسایی ویژگیهای سازمانهای کشاورزان بعنوان تشکلهای غیر دولتی کشاورزان در کشورهای مختلف پرداخته شد. جهت دستیابی به ویژگیهای مطابق با شرایط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جوامع روستایی کشورمان به بررسی میزان توافق ۹۳ نفر از خبرگان ترویج در بخش اجرایی و دانشگاهی (به روش تمام شماری) در مورد ویژگیهای استخراج شده در الگوی نظری توسط پرسشنامه با سوالات بسته پرداخته شد. پس از حذف ویژگیهای مورد اختلاف بین صاحب نظران با استفاده از آزمونهای ناپارامتری کروسکال والیس و من ویتنی، مدل میدانی سازمان کشاورزان در ایران ارائه گردید. نتایج نشان داد: از بین ۵۲ ویژگی استخراج شده از مطالعه سازمانهای کشاورزان در کشورهای مختلف پس از حذف ویژگیهایی که میانگین اختلاف نظرات تحت تاثیر بیش از یک متغیر شخصیتی معنی دار شده بودند، ۴۰ ویژگی در مدل میدانی باقی ماندند. هیات مدیره انتخابی، فعالیتهای اطلاع رسانی و بازاریابی، معرفی نماینده در سیاستگذاریهای ترویج و تحقیقات کشاورزی منطقه‌ای، عضویت داوطلبانه کشاورزان، معرفی نماینده در سیاستگذاریهای ترویج و تحقیقات کشاورزی ملی، بازخورد نتایج طرحهای کشاورزی به مراکز پژوهشی و مسئولان ذی ربط و حق مشارکت مساوی زنان و مردان عضو، بخشی از ویژگیهای مورد توافق بودند که بترتیب در اولویت اول تا دهم قرار گرفتند. جهت طراحی ساختار و عملکرد برای شناسایی ویژگیهای سازگار با هم از تکنیک تحلیل عاملی با چرخش وریماکس استفاده شد. در نهایت تعداد ۳۰ متغیر در ۶ عامل: مشارکت، خدمات، عملکرد، منابع، سیاسی و تشکیلات دسته بندی شدند. یک ویژگی در دو عامل قرار گرفت و ۹ متغیر به علت بارعاملی کمتر از ۰/۵ حذف شدند.

واژه‌های کلیدی: سازمان کشاورزان، مشارکت مردمی، تشکلهای غیر دولتی، ترویج کشاورزی،

توسعه کشاورزی پایدار

مقدمه

آب و غذا در قرن بیست و یکم از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. کشورهای سلطه‌گر از این دو عامل مهم جهت اعمال سیاستهای خود در کشورهای نیازمندان جمله کشورما، بهره برداری خواهند نمود. لذا ضروری است در برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی کشورمان بیش از پیش به مقوله توسعه کشاورزی و محوریت آن در برنامه‌های توسعه اقتصادی توجه شود. تجربه ترویج دولتی در بسیاری از کشورها حاکی از عدم موفقیت آن در ایجاد تحول لازم در نظام تولید محصولات کشاورزی و ارتقاء سطح درآمد و زندگی روستائیان است (۶، ۱۸). نظام ترویج کشور ما نیز از این امر مستثنی نمی‌باشد. با وجود بکارگیری طرحهای افزایش تولید محصولات مختلف و اجرای برنامه‌های ترویجی مربوط در قالب برنامه‌های توسعه کشاورزی در سالهای اخیر، تغییر قابل توجه‌ای در دانش، بینش و مهارت تولیدی کشاورزان و در میزان تولید محصولات کشاورزی مورد نیاز کشور (بخصوص محصولات استراتژیک) حاصل نگردیده است. همچنان همه ساله مبالغ هنگفتی ارز صرف خرید و وارد کردن مواد غذایی می‌گردد (۹).

امروزه بحث واگذاری امور مردم به خودشان در قالب «رهیافتهای مشارکت» و کاهش تصدی‌گری دولت تحت عنوان «خصوصی‌سازی»، دو تحول مهم در نظام مدیریت دولتی است. سازمانهای بین‌المللی نیز با کمکهای فنی و مالی خود کشورهای علاقمند به بکارگیری این دو تکنولوژی اجتماعی را مساعدت می‌نمایند (۱۱). بخش کشاورزی کشورمان از طرفی با جمعیت بالای روستائیان و وسعت اراضی وپراکنده بودن آنها روبروست. کمبود نیروهای متخصص دولتی و امکانات و تجهیزات مورد نیاز برای ارائه خدمات فنی و آموزشی به کشاورزان، از طرف دیگر بستر مناسبی را برای بکارگیری ایندو رهیافت فراهم کرده است. در این راستا برای نیل به توسعه همه‌جانبه در کنار فعالیت نظامهای ترویج دولتی با توجه به ویژگیهای مدل توسعه خوداتکا و درونزا (۴) و برای دخالت دادن مردم بطور فعال در امور مربوط به خودشان و احساس مسئولیت در برابر برنامه‌های توسعه اجرا شده توسط دولت، به یک ساختار سازمان یافته مردمی نیاز است تا به عنوان بازوی کمکی دولت در امر

سازندگی و توسعه عمل کند. ساختاری که با اتکاء به ارزشهای فرهنگی و اجتماعی جامعه روستائی کشورمان و به دور از بوروکراسی دولتی بتواند انگیزه‌های مشارکت مردمی را در توسعه روستائی و کشاورزی تقویت و جلب نماید. یکی از راهکارهای اساسی برای وقوع این نوع از مشارکت سازمان یافته، حضور کشاورزان در تشکلهای غیردولتی است. تا ضمن بر عهده گرفتن فعالیتهای توسعه مربوط به جامعه خود و مشارکت به معنای واقعی در تمام مراحل برنامه ریزی، اجرا، نظارت و ارزشیابی طرحهای توسعه کشاورزی و روستائی بتوانند در قالب تشکلهای غیردولتی از امکان ارائه خدمات بهتر توسط نظام ترویج دولتی و خصوصی بهره مند شوند (۵، ۱۲).

سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد نیز در اکثر کشورهای در حال توسعه برای مشارکت بیشتر کشاورزان در طرحهای توسعه کشاورزی و روستائی و دخالت دادن آنها در سیاستهای توسعه مربوط به خودشان با توجه به نیازها و امکاناتشان، به ترویج تشکیل این تشکلهای غیردولتی در میان کشاورزان و جلب حمایت مسئولان کشورها از این تشکلهای پرداخته است (۱۶). این در حالی است که کشاورزان کشورمان به علت نداشتن تشکل سازمانی تاکنون نتوانسته‌اند ارتباط مناسب دوطرفه با نظام ترویج دولتی برقرار کرده و نظرات خود را منعکس کنند. در چند سال اخیر مسئولان و سیاست‌گذاران برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستائی متوجه نقش و جایگاه این تشکلهای در موفقیت طرحهای توسعه روستائی و کشاورزی شده‌اند و بکارگیری رهیافتهای مبتنی بر مشارکت واقعی مردم تمایل پیدا کرده‌اند (۱).

بدین طریق یکی از مشکلات دیرین کشاورزان یعنی عدم امکان انتقال نظرات، انتقادات و پیشنهاداتشان به دست اندرکاران (بعلت عدم سازمان دهی و داشتن تشکل) و عدم مشارکت در تصمیم‌گیریها که موجب خسارت زیادی به این قشر پر تلاش شده است، به نحو مطلوب حل شده و در کنار آن، دولت نیز می‌تواند از تشکل داوطلبانه کشاورزان در اجرای طرحهای مشارکتی توسعه کشاورزی و روستائی بهره مند گردد و زمینه حضور فعال مردم را در طرحهای توسعه بیش از پیش فراهم نماید. کشاورزان با برخورداری از شخصیت حقوقی

فنی مردم، برخورداری از تسهیلات بیشتر و امکان دسترسی به دولت می شود (۱۶).

در پژوهشی که در کشور پاکستان در رابطه با انتقال برخی از وظایف دولت در زمینه استفاده از تاسیسات آبیاری به کشاورزان در قالب مشارکت مردمی و ارائه خدمات ترویجی به آنان از طریق تشکلهای غیر دولتی صورت گرفت، مشخص شد که هزینه اجرای طرح کاهش یافته و کشاورزان احساس مسئولیت بیشتری در نگهداری و استفاده صحیح از تاسیسات از خود نشان داده اند (۱۹). در کشورهای: ویتنام، تایلند، جمهوری کره، تایوان، پاکستان و... نهادهای محلی در قالب انجمنهای کشاورزان در تغییر ساختار کشاورزی جهت افزایش درآمد روستائیان، حفظ محیط زیست و منابع طبیعی و ارتقاء استانداردهای زندگی مردم مشارکت فعال دارند (۱۰).

بنابراین، سازمانهای کشاورزان در توسعه کشاورزی و روستائی سایر کشورهای جهان از نقش و جایگاه مهمی برخوردارند (۱۸). وجود سابقه تاریخی فعالیت تشکلهای سنتی در ایران و اثرات مثبت آنها در حل مشکلات کشاورزی محلی (۷)، انجام تحقیقی برای شناسائی الگوی مناسب سازمانهای کشاورزان مطابق با شرایط جامعه کشاورزی ایران ایجاب نمود. در این پژوهش هدف «شناخت ویژگیهای این گونه تشکلهای تحت عنوان «سازمان کشاورزان از جنبه های مختلف با توافق سنجی نظرات صاحب نظران ترویج کشاورزی کشور بود تا الگوی مناسبی برای این گونه تشکلهای مطابق با شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه کشاورزی کشور طراحی شود.

مواد و روشها

روش تحقیق علی ارتباطی و پیمایشی بود. با توجه به ویژگیهای عام تحقیق، از آنجائی که نتیجه تحقیق بطور عملی می تواند در جهت حل مشکلات نظام دولتی ترویج در جلب مشارکت کشاورزان برای رسیدن به اهداف توسعه پایدار کشاورزی، مورد استفاده قرار می گیرد، تحقیق از نوع کاربردی و پهنانگر بود (۳). جامعه آماری تحقیق ۹۳ نفر شامل: اعضای هیات علمی گروه های ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده های کشاورزی (۳۹ نفر) و مسئولین ارشد ترویج در بخشهای ستادی

می توانند در مقابل سیاستهای اتخاذ شده توسط سیاست گذاران، در مواردی که حقوق آنان نادیده گرفته شده یا انتظار و پیشنهادی دارند، به نحو احسن اظهار نظر کرده و انتظار داشته باشند که دولت به این نظرات توجه نموده و حقوق آنان را رعایت نمایند.

بی شک این تشکلهای در قالب سازمانها و انجمنهای کشاورزان در برنامه های توسعه کشاورزی می توانند نقش فعالی را در ارتباط دوسویه با نظامهای ترویج دولتی و خصوصی ایفا نمایند و نیروهای مردم روستائی را برای اجرای بهتر طرحهای توسعه و نظارت بر آنها بسیج نمایند (۱۲). در راهبردهای توسعه جای خالی اینگونه «تشکلهای غیر دولتی کشاورزان» بشدت احساس می گردد. این تشکلهای غیر دولتی کشاورزان در کشورهای مختلف، به منظورهای گوناگونی از قبیل: توسعه زمینه های فرهنگی و مذهبی، کاهش بار مالی دولت، لزوم جلب همکاری مردم در امور خودشان، ایجاد و گسترش یافته اند (۱۸).

سازمان کشاورزان در واقع نوعی از تشکلهای غیردولتی رسمی می باشند که اعضای آن را کشاورزان داوطلب تشکیل میدهند. این تشکلهای در واقع نوعی از نهادهای محلی و مدنی به شمار می روند که مردم با سازمان یافتن در آنها بطور داوطلبانه جهت رسیدن به اهداف خاصی مشارکت نموده و مسئولیتهایی را می پذیرند. سیاستهای تمرکززدایی قدرت، تشویق نظام اجتماعی کثرت گرا، مشارکت مردم در تصمیم گیریهای اجتماعی، اهداف مناسب با شرایط و نیازهای جامعه مبتنی بر توسعه مداری از عوامل موثر در تشکیل نهادهای محلی غیردولتی هستند (۱۰). خوداتکایی و خودگردانی، نوآوری، توسعه - مداری و پیشقدمی، اهداف سازگار با نیاز جامعه و اهداف قابل دسترس، ارائه خدمات به اعضا، ساختار مردم سالار، از ویژگیهای این سازمانهای مردمی غیردولتی است (۱۰).

در همین رابطه فائو معتقد است که در اکثر کشورهای در حال توسعه جای خالی این تشکلهای غیردولتی رسمی در سیستم توسعه کشورها کاملا احساس می گردد تا بعنوان بازوی توانای دولت اجرای برنامه های توسعه روستایی و کشاورزی را در مناطق تحت پوشش بر عهده گیرند (۱۴). سازماندهی گروههای کشاورزان و توسعه تشکلهای غیردولتی موجب تکمیل مهارتهای

و استانی معاونت ترویج و نظامهای بهره‌برداری وزارت جهاد کشاورزی (۵۴) بودند. با توجه به محدود بودن تعداد اعضای جامعه آماری با بکارگیری روش تمام شماری برای تمامی افراد جامعه آماری پرسشنامه تحقیق ارسال گردید. بررسی اعتبار و روانی ابزار تحقیق بصورت محتوایی توسط اعضای هیات علمی گروه ترویج دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران صورت گرفت و نظرات اصلاحی در پرسشنامه لحاظ گردید. پایایی ابزار تحقیق با انجام آزمون مقدماتی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ بررسی شد. (همان منبع) مقدار آلفای محاسبه شده در حد قابل قبول (۰/۸۵) بود که مبین مناسب بودن پرسشنامه برای دستیابی به داده‌های تحقیق بود. در نهایت، تعداد ۷۰ پرسشنامه (۰/۷۷٪) توسط افراد جامعه آماری تکمیل و جمع‌آوری گردید (۳). ابزار تحقیق پرسشنامه‌ای بود با ۸ سوال مربوط به ویژگیهای فردی پاسخگویان و ۵۲ سوال بسته در مورد ویژگیهای سازمان کشاورزان که از منابع کتابخانه‌ای استخراج شده بودند. پاسخگویان میزان موافقت خود را با لحاظ کردن هر یک از ویژگیهای ذکر شده در طراحی این تشکلهای در کشورمان، با انتخاب یکی از اعداد ۱ (کاملاً مخالف) تا ۱۰ (کاملاً موافق) مشخص کردند.

فرضیه‌های تحقیق

۱- بین نظرات پاسخگویان در مورد ویژگیهای سازمان کشاورزان در گروه‌های سنی مختلف تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

$$H_0 : m_1 = m_2 = m_i = 0$$

$$H_1 : m_1 \neq m_2 \neq m_i \neq 0$$

۲- بین نظرات پاسخگویان با سابقه کار متفاوت (اجرایی، آموزشی، پژوهشی) در مورد ویژگیهای سازمان کشاورزان تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

$$H_0 : m_1 = m_2 = m_i = 0$$

$$H_1 : m_1 \neq m_2 \neq m_i \neq 0$$

۳- بین نظرات پاسخگویان با رشته تحصیلی مختلف در مورد ویژگیهای سازمان کشاورزان تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

$$H_0 : m_1 = m_2 = m_i = 0$$

$$H_1 : m_1 \neq m_2 \neq m_i \neq 0$$

۴- بین نظرات پاسخگویان با میزان تحصیلات مختلف در مورد ویژگیهای سازمان کشاورزان تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

$$H_0 : m_1 = m_2 = 0$$

$$H_1 : m_1 \neq m_2 \neq 0$$

۵- بین نظرات پاسخگویان فارغ‌التحصیل کشورهای مختلف در مورد ویژگیهای سازمان کشاورزان تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

$$H_0 : m_1 = m_2 = m_i = 0$$

$$H_1 : m_1 \neq m_2 \neq m_i \neq 0$$

۶- بین نظرات پاسخگویان فارغ‌التحصیل سالهای مختلف در مورد ویژگیهای سازمان کشاورزان تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

$$H_0 : m_1 = m_2 = m_i = 0$$

$$H_1 : m_1 \neq m_2 \neq m_i \neq 0$$

۷- بین نظرات پاسخگویان در بخش اجرائی و دانشگاهی نسبت به ویژگیهای سازمان کشاورزان تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

$$H_0 : m_1 = m_2 = 0$$

$$H_1 : m_1 \neq m_2 \neq 0$$

در این تحقیق؛ ویژگیهای ساختاری و عملکردی سازمان کشاورزان بعنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شدند. ویژگیهای شخصیتی پاسخگویان از قبیل: سن، سابقه کار (آموزشی، اجرائی، پژوهشی)، سطح تحصیلات، نوع تخصص و محل کار بعنوان متغیرهای مستقل تاثیرگذار در متغیرهای وابسته در نظر گرفته شدند.

داده‌های جمع‌آوری شده با توجه به نوع فرضیه‌های تحقیق و متغیرهای باروشهای آماری مناسب برای آزمون فرضیه تجزیه و تحلیل گردید (جدول ۱). برای بررسی میزان همگرایی و واگرایی دیدگاههای خبرگان ترویج در رابطه با مولفه‌ها و سازه‌های مدل مفهومی و روابط علی - ارتباطی بین ویژگیهای سازمان و متغیرهای شخصیتی مستقل از روش تحلیل تفاوت میانگینها با آزمونهای ناپارامتری کروسکال والیس برای بیش از دو گروه مستقل و آزمون من‌ویت‌نی برای مقایسه میانگین دو گروه مستقل استفاده شد. ویژگیهایی که تحت تاثیر بیش از یک متغیر مستقل تفاوت معنی‌داری در میانگین نظرات داشتند، از مدل نظری حذف شدند. سایر ویژگیهای مورد توافق بعنوان ویژگیهای مدل مفهومی استخراج شدند. سپس جهت طراحی

همچنین اطلاعات حاصله نشان داد که ۵۴ درصد پاسخگویان از اعضای هیات علمی گروههای ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه‌های کشور و بقیه از کارشناسان ارشد ستادی و مدیران ادارات کل ترویج استانها بودند.

در همین رابطه حدود ۸۳ درصد از پاسخگویان دارای مرتبه علمی مربی بودند که بالا بودن جمعیت این گروه ناشی از در نظر گرفتن رتبه همترازی مربی برای کارشناسان ارشد در وزارت جهاد کشاورزی بود. ۱۴ درصد از اعضای هیات علمی دارای رتبه استادیاری، دو نفر دانشیار و یک نفر استاد بود. این امر بیانگر عدم تناسب هرم مرتبه علمی گروههای ترویج و آموزش کشاورزی در سطح کشور بود.

میانگین سابقه اجرایی کارشناسان ستادی و دانشگاهیان به ترتیب در حد ۱۲/۷ و ۷/۴ سال بود (میانگین کل = ۱۰). همچنین ۲۶/۳ درصد دانشگاهیان فاقد سابقه کار در بخش‌های اجرایی بودند. بیشترین فراوانی مربوط به افراد با سابقه کار کمتر از ۱۰ سال بود که حدود ۶۲ درصد از جمعیت پاسخگویان در این طبقه قرار داشتند (جدول ۳).

جدول ۳- توزیع فراوانی صاحب نظران بر حسب سابقه اجرایی

سابقه	فراوانی	درصد	تجمعی
کمتر	۴۳	۶۱/۴	۶۱/۴
۱۰ تا	۲۰	۲۸/۶	۹۰
بیشتر	۷	۱۰	۱۰۰
جمع	۷۰	۱۰۰	

میانگین = ۱۰ حداقل = ۰ حداکثر = ۳۰ انحراف معیار = ۸/۵

میانگین سابقه آموزشی کارشناسان اجرایی و دانشگاهیان به ترتیب حدود ۳ و ۱۰ سال بود. بیشترین فراوانی مربوط به افراد با سابقه آموزشی کمتر از ۱۰ سال بود (۵۱ نفر) که حدود ۷۳ درصد را تشکیل می‌دادند. از این تعداد ۵۹ درصد کارشناسان فاقد سابقه آموزشی بودند.

در رابطه با سابقه پژوهشی نیز اطلاعات حاصله نشان داد که بیشترین سابقه در حد ۲۸ سال بود. حدود ۷۶ درصد پاسخگویان از سابقه‌ای کمتر از ۱۰ سال برخوردار بودند که این

ساختاری و عملکردی ویژگیهای سازمان کشاورزان و دستهبندی ویژگیهای سازگار از تکنیک تحلیل عاملی با چرخش وریماکس استفاده شد. ویژگیهای باقی‌مانده در مدل از طریق محاسبه میانگین، رتبه‌بندی شدند تا مشخص شود کدام ویژگیها از نظر صاحب‌نظران ترویج کشاورزی کشور از اولویت بالاتری برخوردار بودند و در طراحی سازمان کشاورزان در ایران بیشتر باید مورد توجه قرار گیرند.

جدول ۱- مقیاسهای اندازه‌گیری متغیرهای مستقل و وابسته

فرضیات و آزمونهای آماری			
شماره فرضیه	متغیر مستقل	متغیر وابسته	آزمون آماری
۱، ۲، ۳، ۵، ۶	فاصله ای	ترتیبی	کروسکال - والیس
۴، ۷	اسمی	ترتیبی	من‌ویتنی

نتایج و بحث

الف - ویژگیهای فردی صاحب‌نظران ترویج کشاورزی

داده‌های جمع آوری شده بیانگر آن بود که حدود ۵۳ درصد از کارشناسان ستادی و اعضای هیات علمی در رده سنی کمتر از چهل سال قرار داشتند. میانگین سن آنان ۴۰ سال بود. همچنین آمار توصیفی نشان داد که کارشناسان اجرایی جوانتر از اعضای هیات علمی ترویج بودند (جدول ۲).

بررسی سال فارغ‌التحصیلی پاسخگویان نشان داد که ۵۵ درصد دانشگاهیان و ۷۲ درصد کارشناسان ستادی در دهه ۱۳۷۰ فارغ‌التحصیل شده بودند. در مقابل ۱۰ درصد دانشگاهیان از فارغ‌التحصیلان دهه ۱۳۵۰ بودند. این امر نیز بیانگر سابقه کافی پاسخگویان برای آشنائی با وضعیت جامعه کشاورزی کشور و توانائی اظهار نظر در محتوای پرسشنامه تحقیق بود.

جدول ۲- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن

سن	فراوانی	درصد	تجمعی
کمتر از ۴۰	۳۷	۵۲/۹	۵۲/۹
۴۰ تا ۵۰	۲۳	۳۲/۹	۸۵/۷
بیشتر از ۵۰	۱۰	۱۴/۳	۱۰۰
جمع	۷۰	۱۰۰	

میانگین = ۴۰ حداقل = ۲۶ حداکثر = ۶۶ انحراف معیار = ۸/۶

مستقل حذف نشدند. به عبارت دیگر تمامی ویژگی‌های ذکر شده برای طراحی ساختاری و عملکردی این تشکلهای غیر دولتی کشاورزان در ایران از توافق بالائی بین کارشناسان اجرائی برخوردار بودند.

بررسی مقایسه میانگین نظرات خبرگان دانشگاهی نیز نشان داد که اختلاف نظر در هشت ویژگی: دریافت کمکهای تجهیزاتی از دولت، دریافت کمکهای مالی، تجهیزاتی و کارشناسی از سازمانهای بین‌المللی، نظارت دولت بر عملکرد سازمان، تأمین نهاده‌ها و ماشین‌آلات کشاورزی مورد نیاز و تقسیم سود فعالیتهای اقتصادی بین اعضا تحت تاثیر یکی از متغیرهای مستقل در سطح اطمینان پنج درصد و دو ویژگی: دریافت حق عضویت و ایجاد تشکیلات کشوری، در سطح اطمینان یک درصد معنی‌دار شدند و فرضهای آماری مربوطه تأیید شدند ولی به علت تأثیرپذیری از یک متغیر مستقل از مدل مفهومی حذف نشدند.

جهت دستیابی به ویژگیهای مورد توافق دو گروه، به تحلیل میانگین نظرات با روش من‌ویتنی پرداخته شد و ۸ ویژگی: ارتباط با تشکیلات مشابه خارجی، عدم توجه به جنسیت در عضوگیری، ارتباط دوسویه با مراکز تحقیقات کشاورزی داخلی و بین‌المللی، ارائه خدمات ترویجی توسط مروجین تشکلهای، ارزشیابی برنامه‌های ترویجی توسط تشکلهای، لزوم ثبت قانونی سازمان در مراجع ذی‌ربط و تأمین تسهیلات بانکی برای اعضا، در سطح اطمینان پنج درصد و سه ویژگی: توانائی استخدام مروج توسط تشکلهای و ارتباط با نظام ترویج دولتی و خصوصی در سطح اطمینان یک درصد به علت معنی‌دار شدن اختلاف میانگین نظرات تحت تأثیر متغیر مستقل محل خدمت و رد فرضهای صفر مربوطه از مدل مفهومی حذف شدند و ۴۱ ویژگی وارد مدل گردیدند.

در نهایت با در نظر گرفتن نتایج توافق سنجی درون‌گروهی و میان‌گروهی در مورد ویژگیهای مطرح شده در مدل تحقیق برای سازمان کشاورزان در ایران از نظر صاحب‌نظران اجرائی و دانشگاهی ترویج کشاورزی کشور، و حذف ویژگیهای مورد اختلاف درون و میان گروه‌ها، بعلمت معنی‌دار شدن اختلاف

مورد نیز با میانگین سال فراغت از تحصیل پاسخگویان مطابقت داشت ۸۴ درصد کارشناسان نیز در حد کمتر از ۱۰ سال سابقه داشتند که علت فراوانی این طبقه بیشتر به انجام فعالیت پژوهشی در طی دوران تحصیلی کارشناسی ارشد مربوط می‌شد که اکثریت جامعه آماری دارای این مدرک بودند. میانگین سابقه پژوهشی پاسخگویان ۷/۵ سال بود (کارشناسان ۴/۷ و دانشگاهیان ۹/۸ سال) (جدول ۴).

جدول ۴- توزیع فراوانی صاحب‌نظران برحسب سابقه پژوهشی

سابقه پژوهشی	فراوانی	درصد	تجمعی
کمتر از ۱۰ سال	۵۳	۷۵/۷	۷۵/۷
۱۰ تا ۲۰ سال	۱۴	۲۰	۹۵/۷
بیشتر از ۲۰	۳	۴/۳	۱۰۰
جمع	۳۸	۱۰۰	

میانگین = ۷/۵ حداقل = ۰ حداکثر = ۲۸ انحراف معیار = ۶/۶

ب - توافق سنجی نظرات خبرگان ترویج کشاورزی نسبت به ویژگیهای سازمان کشاورزان در ایران

نتایج مقایسه میانگین نظرات نشان داد که در مورد تمامی ویژگیهای عنوان شده برای سازمان کشاورزان در ایران توافق بالائی بین خبرگان بخش اجرائی ترویج کشاورزی وجود دارد. از میان ۵۲ ویژگی مطرح شده تنها در مورد چهار ویژگی: دریافت حق عضویت، دریافت کمکهای تجهیزاتی و مالی از سازمانهای بین‌المللی و عدم توجه به جنسیت در عضوگیری در سطح اطمینان یک درصد و شش ویژگی: دریافت کمکهای تجهیزاتی از دولت، دریافت کمکهای کارشناسی از سازمانهای بین‌المللی، نظارت دولت بر عملکرد سازمان، حق مشارکت مساوی زنان و مردان عضو، ارائه خدمات ترویج توسط مروجین استخدام شده در سازمان، تقسیم سود فعالیتهای اقتصادی بین اعضا در سطح اطمینان پنج درصد اختلاف نظر مشاهده شده تحت تاثیر یک متغیر مستقل معنی‌دار شد. لذا فرضهای آماری مربوطه تأیید شدند و فرضهای صفر که حاکی از عدم تاثیر این متغیرها در اختلاف نظرات بود رد شدند. اطلاعات حاصله نشان داد که هیچ یک از ویژگیهای سازمان بعلمت تأثیرپذیری از بیش از یک متغیر

عامل اول نمی‌توان متغیرها را در آن عامل توصیف و تفسیر کرد. لذا برای ساماندهی بهتر متغیرهای مربوط به هم و ساده‌تر کردن ساختار عاملها و تفسیرپذیر شدن آنها نسبت به انجام چرخش عاملها^۴ با روش متداول وریماکس^۵ اقدام شد. مقدار بارعاملی و درصد تبیین واریانس کل هریک از فاکتورها قبل و بعد از چرخش عاملها در جدول (۵) نشان داده شده است.

اطلاعات جدول نشان داد که عامل اول با مقدار ویژه ۱۰/۹ قبل از چرخش ۲۷/۳ درصد و پس از چرخش ۱۴/۶ درصد از واریانس کل را تبیین کرده است. متغیرهای: معرفی نماینده در سیاستگذاریهای تحقیقات کشاورزی منطقه، معرفی نماینده در سیاستگذاریهای توسعه کشاورزی کشور، معرفی نماینده در سیاستگذاریهای تحقیقات کشاورزی ملی، معرفی نماینده در سیاستگذاریهای توسعه کشاورزی منطقه، مستقل بودن در تصمیم‌گیریها، عضویت داوطلبانه کشاورزان، هیات مدیره انتخابی توسط اعضا بترتیب مقدار بارعاملی در این عامل قرار گرفتند و بجز سه متغیر انتهائی چهار متغیر دیگر دارای انسجام قوی با یکدیگر بودند و لذا می‌توان آن را عامل مشارکت نامگذاری کرد.

عامل دوم قبل از چرخش و پس از آن به ترتیب: ۸/۳ و ۱۱/۲ درصد تغییرات واریانس کل را تبیین کرد که سهم این فاکتور بعد از چرخش برخلاف عامل اول افزایش داشت. متغیرهای تشکیل دهنده این عامل عبارت بودند از: دریافت خدمات ترویجی از دولت، بازخورد نتایج به مسئولان ذی‌ربط، داوطلبانه بودن همکاری اعضا، تقسیم وظایف بین اعضا، بازخورد نتایج به مراکز پژوهشی، اجرای طرحهای نیازسنجی، معرفی کاندیدا در انتخابات شوراهای محلی در این عامل نیز بجز متغیر آخر که دارای انسجام ضعیفی با سایر متغیرها بود بقیه نشان دهنده خدماتی بود که این سازمانها می‌توانند ارائه کنند لذا این عامل خدمات نامیده شد.

متغیرهای: تامین ماشین‌آلات کشاورزی و نهاده‌های مورد نیاز اعضا، انجام فعالیتهای اقتصادی، تقسیم سود بین اعضا و

نظرات و تأثیرپذیری از بیش از یک ویژگی شخصیتی آنان به عنوان متغیر مستقل، ۴۱ ویژگیهایی که با درصد اطمینان بالائی مورد توافق دوگروه تحقیق بودند استخراج و مورد شناسائی قرار گرفتند.

تحلیل عاملی ویژگیهای سازمان کشاورزان

با توجه به باقی‌ماندن ۴۱ ویژگی از ۵۲ ویژگی مطرح شده در الگوی نظری تحقیق پس از انجام توافق‌سنجی‌های درون و بین گروهی برای طراحی ویژگیهای ساختاری و عملکردی سازمان کشاورزان و طبقه‌بندی ویژگیهای سازگار در تعداد محدودی عامل از تکنیک آماری تحلیل عاملی استفاده شد تا براساس میزان بار عاملی هر یک از متغیرها و قدرت تبیین تغییرات کل ویژگیهای سازمان در قالب عوامل یا فاکتورها دسته‌بندی شوند.

ابتدا به منظور آزمون مناسب بودن داده‌ها و میزان تعلق آنها (انسجام درونی) به یکدیگر برای تحلیل عاملی از آزمون کمو^۱ استفاده شد و با توجه به مقدار محاسبه شده (۰/۶۳) مشخص شد که انسجام درونی در حد خوب بود. در همین رابطه معنی‌دار شدن نتیجه تست بارلت^۲ در سطح اطمینان یک درصد بر مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی تأکید داشت.

به منظور کاهش تعداد عاملها از روشهای مختلف استفاده شد تا بهترین ترکیب متغیرها شناسائی شوند. در مرحله اول با استفاده از ملاک کیسر^۳ و در نظر گرفتن عاملها با مقدار ویژه بالاتر از یک تعداد ۱۱ عامل استخراج شد و بررسی متغیرهای درون عاملها نشان داد که ترکیب مناسب و منسجمی با یکدیگر ندارند. لذا در مرحله دوم از روش ترکیب معیار یا تعداد عامل پیش‌فرض و میزان معنی‌دار بودن بارهای عاملی در حد بالاتر از ۰/۵ (بسیار قابل قبول) استفاده شد و در نهایت بهترین انسجام متغیرها در تعداد ۶ عامل مشاهده شد که حدود ۶۰ درصد واریانس کل را تبیین می‌کنند که برای تحقیقات علوم کشاورزی درصد قابل قبولی بود. ولی بررسی وضعیت پراکنش متغیرها در هریک از عاملها نشان داد که به علت تعداد زیاد متغیرها در

4 . Rotation of Factors

5 . Varimax

1. KMO

2. Bartlett's Test

3. Kaiser Criterion

جدول ۵- تحلیل عاملی ویژگیهای سازمان کشاورزان قبل و بعد از چرخش با روش وریماکس

عامل	مجموع مربعات بارهای عاملی			چرخش مجموع مربعات بارهای عاملی		
	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱ مشارکت	۱۰/۹	۲۷/۳	۲۷/۳	۵/۸۴	۱۴/۶	۱۴/۶
۲ خدمات	۳/۳۱	۸/۳	۳۵/۶	۴/۴۹	۱۱/۲	۲۵/۸
۳ عملکرد	۳/۱۱	۷/۷	۴۳/۴	۴/۳۰	۱۰/۸	۳۶/۶
۴ منابع	۲/۴۸	۶/۲	۴۹/۵	۴/۲۴	۱۰/۶	۴۷/۲
۵ سیاسی	۲/۱۱	۵/۳	۵۴/۸	۲/۶۶	۶/۶	۵۳/۸
۶ تشکیلات	۱/۹۲	۴/۸	۵۹/۷	۲/۳۳	۵/۸	۵۹/۷

هزینه کردن سود فعالیتهای اقتصادی در توسعه سازمان، اجزای تشکیل دهنده عامل سوم بودند که بتنهائی ۷/۷ درصد از واریانس کل راقبل از چرخش و همراه با دو عامل قبلی جمعا ۴۳/۴ درصد تغییرات ویژگیهای سازمان کشاورزان را تبیین کردند. این عامل نیز با توجه به مطابقت متغیرها با وظایف سازمان کشاورزان، عامل عملکرد نامیده شد. دریافت کمکهای تجهیزاتی، مالی و کارشناسی از سازمانهای بین المللی، دریافت کمکهای مالی از دولت و داشتن تشکیلات کشوری متغیرهای تشکیل دهنده عامل چهارم بودند که بغیر از متغیر آخر که دارای بارعاملی ضعیفی می باشد بقیه به نوعی در رابطه با منابع تامین نیازهای مالی و امکاناتی سازمان بودند و لذا عامل منابع نامگذاری شد. این عامل پس از چرخش حدود ۱۰/۸ درصد تغییرات ویژگیهای سازمان کشاورزان را تبیین می کند. تا این مرحله ۴۷/۲ درصد تبیین تغییرات ویژگیهای سازمان توسط چهار عامل فوق الذکر صورت می گیرد.

عامل پنجم با توجه به وضعیت و نوع متغیرها، عامل سیاسی خوانده شد زیرا متغیرهایی از قبیل: شرکت در فعالیتهای سیاسی، گرایش سیاسی و معرفی کاندیدا در انتخابات مجالس قانون گذاری در این عامل جمع شده بودند. این عامل با بارعاملی ۲/۶۶ و درصد واریانس حدود ۶/۶ همراه با چهارعامل دیگر جمعا ۵۳/۸ درصد تغییرات ویژگیهای سازمان را برآورد کردند.

عامل ششم با بار عاملی ۲/۳ پس از چرخش ۵/۸ درصد در تغییرات واریانس کل سهم داشت و شامل متغیرهای: داشتن تشکیلات استانی، تمرکز فعالیتهای روی چندمحصول و داشتن

تشکیلات روستائی بود که با توجه به همبستگی موضوعی بین آنها عامل تشکیلات نامیده شد.

در نهایت بررسی جدول ۶ توزیع متغیرهای عاملها نشان داد که تقریباً اکثر متغیرهای همسو و وابسته در یک عامل جمع شده اند و عوامل ناهمخوان از بارعاملی ضعیفی با سایرمتغیرها برخوردار بودند و ۹ ویژگی نیز حذف شدند. با توجه به محتوای جدول ۶ از آنجائی که یکی از اهداف استفاده از تکنیک تحلیل عاملی شناسائی متغیرهای سازگار بود لذا می توان با جابجائی برخی ویژگیها در عاملها به ترکیب ساختاری مناسب تری دست یافت. در این راستا می توان به انتقال ویژگی: معرفی کاندید جهت عضویت در شورای محل از عامل دوم به سوم و ویژگی: داشتن تشکیلات کشوری از عامل چهارم به ششم اشاره کرد و بر این اساس مدل اقتضائی سازمان کشاورزان را ارائه نمود.

جدول ۷ نتیجه رتبه بندی ویژگیها را براساس میانگین نظرات افراد جامعه آماری تحقیق نشان می دهد. مقایسه نتایج تحلیل عاملی و رتبه بندی میانگین نظرات نشان داد: اکثر متغیرهایی که در تحلیل عاملی حذف شده اند (به جز دو ویژگی: انجام فعالیتهای اطلاع رسانی و بازاریابی، برگزاری همایشهای داخلی) از میانگین رتبه ای پایینی نیز برخوردار بودند، به عبارت دیگر خبرگان ترویج با گنجانده شدن این ویژگیها در الگوی سازمان کشاورزان در حدزیادی مخالف بودند و در این مخالفت نیز بین دو گروه جامعه آماری توافق وجود داشت. این ویژگیها عبارت بودند از: هیات مدیره انتصابی، حضور نماینده ترویج در هیات مدیره با حق رای و بدون حق رای، تمرکز فعالیتها در یک محصول، دریافت حق عضویت از اعضا، نظارت دولت بر عملکرد سازمان کشاورزان.

جدول ۶- تحلیل عاملی ویژگیهای سازمان کشاورزان با چرخش وریماکس و بارهای عاملی

عامل اول (مشارکت)	بارهای عاملی	عامل دوم (خدمات)	بارهای عاملی
معرفی نماینده در سیاستگذاریهای تحقیقات منطقه	۰/۸۰	دریافت خدمات ترویجی از بخش دولتی	۰/۷۲۵
معرفی نماینده در سیاستگذاریهای کشاورزی ملی	۰/۷۹۴	بازخورد نتایج طرحها به مسئولان ذی‌ربط	۰/۶۴۳
معرفی نماینده سیاستگذاریهای تحقیقات ملی	۰/۷۷۰	داوطلبانه بودن همکاری اعضا	۰/۶۳۲
معرفی نماینده در سیاستگذاریهای کشاورزی منطقه	۰/۷۵۲	تقسیم وظایف بین اعضا	۰/۶۲۸
مستقل بودن در تصمیم‌گیریها	۰/۷۰۱	بازخورد نتایج طرحها به مراکز پژوهشی	۰/۵۹۰
عضویت داوطلبانه کشاورزان	۰/۶۰۳	اجرای طرحهای‌های نیازسنجی	۰/۵۷۴
هیات‌مدیره انتخابی توسط اعضا	۰/۵۸۶	معرفی کاندید جهت عضویت در شورای محل	۰/۵۱۱
عامل سوم (عملکرد)	عامل چهارم (منابع)		
تامین ماشین‌آلات کشاورزی مورد نیاز	۰/۸۴۵	دریافت کمکهای مالی از سازمانهای بین‌المللی	۰/۸۵۳
تامین نهاده‌های مورد نیاز کشاورزان	۰/۸۳۹	دریافت کمکهای تجهیزاتی از سازمانهای بین‌المللی	۰/۸۴۲
انجام فعالیتهای اقتصادی سودآور	۰/۷۹۹	دریافت کمکهای کارشناسی از سازمانهای بین‌المللی	۰/۷۶۴
تقسیم سود فعالیتهای اقتصادی بین اعضا	۰/۷۳۵	دریافت کمکهای مالی از دولت	۰/۶۹۰
هزینه‌کردن سود فعالیتهای اقتصادی در سازمان	۰/۵۷۳	داشتن تشکیلات کشوری	۰/۵۱۱
عامل پنجم (سیاسی)	عامل ششم (تشکیلات)		
شرکت در فعالیتهای سیاسی	۰/۸۵۸	داشتن تشکیلات استانی	۰/۶۲۶
گرایش سیاسی و تاثیر آن در تصمیم‌گیریها	۰/۷۴۶	تمرکز فعالیتهای بصورت چندمحصولی	۰/۵۷۱
معرفی کاندیدا جهت عضویت در مجلس	۰/۶۴۱	داشتن تشکیلات روستائی	۰/۵۳۷

جدول ۷- توزیع میانگین و رتبه‌بندی ویژگیهای سازمان کشاورزان در ایران از نظر صاحب‌نظران ترویج

رتبه	میانگین	ویژگیهای سازمان کشاورزان	رتبه	میانگین
۱	۹	تامین نهاده‌های مورد نیاز کشاورزان	۲۱	۷/۵۷
۲	۸/۹	تامین ماشین‌آلات کشاورزی مورد نیاز	۲۲	۷/۵۶
۳	۸/۸۴	دریافت کمکهای مالی از سازمانهای جهانی	۲۳	۷/۴۶
۴	۸/۸۱	هزینه‌کردن سود فعالیتهای اقتصادی در سازمان	۲۴	۷/۳۱
۵	۸/۷۷	دریافت خدمات ترویجی از بخش دولتی	۲۵	۷/۱۱
۶	۸/۶۳	تمرکز فعالیتهای بصورت چندمحصولی	۲۶	۶/۸۶
۷	۸/۶۰	معرفی کاندیدا جهت عضویت در مجلس	۲۷	۶/۵۴
۸	۸/۵۶	دریافت کمکهای مالی از دولت	۲۸	۵/۹۹
۹	۸/۵۰	ایجاد تشکیلات استانی	۲۹	۵/۹۴
۱۰	۸/۴۴	نظارت دولت بر عملکرد سازمان	۳۰	۵/۷۷
۱۱	۸/۴۳	حضور نماینده دولتی در هیات‌مدیره بدون رای	۳۱	۵/۶۸
۱۲	۸/۳۹	ایجاد تشکیلات کشوری	۳۲	۵/۳۷
۱۳	۸/۳۰	حضور نماینده ترویج دولتی در هیات‌مدیره	۳۳	۵/۳۴
۱۴	۸/۱۹	ایجاد تشکیلات فقط روستائی	۳۴	۵/۲۵
۱۵	۸/۱۱	دریافت حق عضویت از اعضا	۳۵	۵/۲۲
۱۶	۷/۹۶	شرکت در فعالیتهای سیاسی	۳۶	۴/۸۱
۱۷	۷/۹۴	تمرکز فعالیتهای بصورت تک محصولی	۳۷	۴/۳۶
۱۸	۷/۸۶	حضور نماینده ترویج رهیات مدیره با رای	۳۸	۴/۲۸
۱۹	۷/۶۹	گرایش سیاسی و تاثیر آن در تصمیم‌گیریها	۳۹	۳/۳۲
۲۰	۷/۶۴	هیات‌مدیره انتصابی توسط دولت	۴۰	۲/۲۶

۱ (کاملاً مخالف) تا ۱۰ (کاملاً موافق)

چند استان با مشارکت کشاورزان و مروجین تشکیل و نتایج کار مورد ارزیابی قرار گیرد.

۳- شایسته است مسئولان کشاورزی کشور با توجه به رشد روزافزون حمایت‌های داخلی و خارجی از سیاست‌های جلب مشارکت واقعی کشاورزان در طرح‌های توسعه کشاورزی پایدار، آموزش‌های ترویجی لازم جهت ارتقای آگاهی کشاورزان از منافع عضویت در اینگونه تشکلهای و مراحل قانونی تشکیل و فعالیت این تشکلهای در جامعه روستائی کشور را برنامه‌ریزی و اجرا نمایند.

سپاسگزاری

از خانم‌ها مهندس رحیم‌زاده و کرکه آبادی و آقایان مهندس امیرانی، محمدی و بخشی که در جمع‌آوری و انتقال اطلاعات به رایانه اینجانب را یاری نمودند و همچنین از اعضای هیات‌علمی گروه‌های ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاهها، کارشناسان ارشد ترویج معاونت ترویج و مشارکتهای مردمی وزارت جهاد کشاورزی و مدیران ادارات ترویج در سازمانهای جهاد کشاورزی استانها که با دقت و حوصله ما را در تکمیل پرسشنامه تحقیق یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌گردد.

بطورکلی مقایسه ویژگیهای مورد توافق صاحب‌نظران ترویج کشور با ویژگیهای سازمان کشاورزان در سایر کشورهای جهان نشان داد که آنان با لحاظ کردن حدود ۷۰ درصد ویژگیهای سازمان کشاورزان در سایر کشورها در طراحی سازمان کشاورزان برای جامعه کشاورزان کشور در حد متوسط به بالا موافقت دارند. اختلاف نظرات مشاهده شده در مورد سایر ویژگیها هر چند ممکن است در سایر کشورها پیامدهای مثبتی نیز بدنبال داشته باشد، لیکن در حال حاضر با ویژگیهای جامعه کشاورزان کشور همخوانی ندارند و لذا از مدل میدانی حذف شدند. در یک مطالعه تطبیقی می‌توان ویژگیهای متناسب با شرایط اجتماعی - اقتصادی جوامع مختلف روستائی را شناسائی کرد و الگوی سازمان کشاورزان مربوطه را معرفی نمود.

پیشنهادهای

- ۱- از آنجائی که تشکیل این سازمانها مستلزم همگون سازی و مطابقت ویژگیهای ساختاری و عملکردی با شرایط و ویژگیهای جامعه روستائی کشور می‌باشد، انجام یک تحقیق تکمیلی برای بررسی نظرات کشاورزان در این رابطه پیشنهاد می‌گردد.
- ۲- سازمان کشاورزان به عنوان یک رهیافت مشارکتی حدواسط نظام ترویج دولتی و خصوصی بصورت موردی در یک یا

REFERENCES

مراجع مورد استفاده

۱. آکسین، ج. ۱۳۷۰. رهنمودی بر رهیافتهای بدیل ترویج کشاورزی. ترجمه: اسماعیل شهبازی. سازمان ترویج کشاورزی، وزارت کشاورزی، تهران.
۲. برنامه توسعه سازمان ملل متحد. ۱۳۷۶. ترویج کشاورزی. ترجمه: سید محمود حسینی و محمد چیدری. دانشگاه زنجان، زنجان.
۳. دلاور، ع. ۱۳۷۱. روشهای تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه پیام نور، تهران.
۴. زمانی‌پور، ا. ۱۳۷۶. ترویج کشاورزی در فرایند توسعه. مجتمع آموزش عالی بیرجند، بیرجند.
۵. سوانسون، ب.، ر. بنتز و آ. سوفرانکو. ۱۳۸۱. ارتقا ترویج کشاورزی. ترجمه: اصغر باقری و توحید صیامی. انتشارات باغ اندیشه، اردبیل.
۶. صفی‌نژاد، ج. ۱۳۵۳. بنه. انتشارات توس، تهران.
۷. طالب، م. ۱۳۶۸. شیوه‌های همیاری در جامعه روستائی ایران، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، تهران.
۸. کرمی، ع. و ا. فنائی. ۱۳۷۳. نظریه پردازیها در ترویج، انتشارات جهادسازندگی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی، تهران.
۹. ملک محمدی، ا. ۱۳۷۸. سیر تکاملی ترویج کشاورزی و منابع طبیعی، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.

10. A.P.O. 1999. Institutions' role in rural community development. Tokyo, Japan.
11. Ashby, J.A. 1995. Challenges to Decentralization of Agricultural Extension: Issues and challenges. Agricultural Research and Extension Network paper No. 57, ODI, London.
12. Carney, D. 1996. Formal farmers' organizations in agricultural technology system: current roles and future challenges. O. D. I. Natural resources perspectives. No. 14. London.
13. Chamala, S. & P. M. Shingi. 1997. Establishing and Strengthening Farmer organization, improving agricultural extension: A reference manual F. A.O. Rome, Italy.
14. F.A.O. 1992. Organization and management of agricultural development for small farmers. Economic and Social Development Paper, 20 Rev.1, Rome, Italy.
15. F.A.O. 1999. Policy and Strategy for Cooperation with NGO and Civil Society Organization. Rome, Italy.
16. Farrington, J. 1997. The role of Non Governmental Organization in extension. F.A.O. Rome, Italy.
17. Pathirana, R.K. 1986. Small Farmer Organization Project in Serilanka. Report based on the training courses held from May 1984 to April 1985 and activities undertaken under the small farmer organization projects. Colombo; Agrarian Research and Training Institute. Lc call No; HD1486.S83, P 38.
18. Pertev, R. & D. King. 2000. The essential role of farmer organization in developing countries. Journal of agriculture + rural development, No. 1, pp: 28 – 30.
19. Anoumous. 1975. Water user organization for improving irrigated agriculture; Applicability to Pakistan. Water Management Technical Report, No. 44. Colorado State University, Colorado.

Design of a Model for Farmers Organization Based on the Opinions of Agricultural Extension Experts in IRAN

SH. ZARIFIAN¹, AND I. MALEK MOHAMMADI²

**1, 2, Instructor and Professor, Faculty of Agriculture, University of Tehran,
Karaj, Iran**

Accepted. Jan. 7. 2004

SUMMARY

Nowadays, population growth, unemployment and poverty in the world, prompt agricultural development programs to play a major role in different communities. An F.A.O's study indicates that: without actual farmers' participation, Agricultural Extension & Research Systems can't achieve their sustainable agricultural development goals. So, Participatory Approaches and Decentralized strategies must be applied for reducing the responsibilities of government bodies. In this way, FAO supports programs which encourage farmers' participation through non-governmental organizations. In this survey, the characteristics of Farmers Organizations as a kind of NGO in agricultural systems in different countries have been taken into account. Also the view points of extension specialists (working in the universities and agricultural ministry) about Iranian F.Os' characteristics that suitable suit farmers' cultural and social conditions, were studied. Research population was comprised of 93 extension specialists, working in the agricultural faculties and Ministry of Agriculture Jihad. Nonparametric tests (Kruskal-Wallis and Mann-Whitney) were used in analyzing data and means' comparison. Results indicated: extension specialists were in agreement with 40 characteristics out of 52 F.Os' characteristics that were studied in other countries. The remaining 12 characteristics are of significant differences according to specialists' attitudes. Factor Analysis of the accepted characteristics identified 6 main factors, these factors being: participation, organization, sources, policy, services, and performance. Nine characteristics with factor loadings of less than 0.5 were omitted. Farmer-selected managerial board of Farmers Organization, Agricultural Marketing and Information Services, Participation in condidating an agent in regional agricultural research and extension policymaking, Free subscription in F.O.s, Participation in candidating an agent in national agricultural research and extension policymaking, Feedback results of agricultural development programs to related research centers and governments agents, were characteristics with a high rate of specialists' agreement for modeling Farmers' Organization in Iran.

Key words: Farmer organization, Non-governmental organization(NGO), Participation, Agricultural extension, Sustainable agricultural development